
Spis treści

Wprowadzenie	9
1. Wprowadzenie do problematyki ochrony środowiska i gospodarowania jego zasobami	13
1.1. Rola środowiska w procesach społeczno-gospodarczych	13
1.2. Uwarunkowania zasobowe. Podejście maltuzjańskie i ricardiańskie	20
1.3. Środowisko i jego ochrona jako przedmiot badań różnych dyscyplin nauki	27
2. Proces globalizacji gospodarki światowej	34
2.1. Istota i przyczyny sprawcze współczesnego procesu globalizacji	34
2.2. Globalne problemy ekologiczne	38
2.3. Globalizacja jako czynnik kształtujący zagrożenia ekologiczne na Ziemi	41
3. Pojęcie, zakres i uwarunkowania międzynarodowej ochrony środowiska	51
3.1. Pojęcie i istota międzynarodowej ochrony środowiska	51
3.2. Zakres i formy międzynarodowej ochrony środowiska	57
3.3. Uwarunkowania międzynarodowej ochrony środowiska	60
4. Sposoby rozwiązywania międzynarodowych i globalnych problemów ekologicznych	74
4.1. Współpraca bilateralna, w tym transgraniczna, w rozwiązywaniu problemów środowiskowych	76
4.2. Porozumienia multilateralne w rozwiązywaniu problemów ekologicznych	96
4.3. Współpraca w zakresie organizmów modyfikowanych genetycznie (GMO)	98

4.4. Konwencje i protokoły międzynarodowe w rozwiązywaniu globalnych problemów ekologicznych.....	102
4.5. Problemy związane z katastrofami ekologicznymi.....	117
5. Rola organizacji międzynarodowych w polityce ochrony środowiska.....	122
5.1. Organizacja Narodów Zjednoczonych w międzynarodowej ochronie środowiska.....	122
5.2. Organizacje i instytucje międzynarodowe o charakterze publicznym w międzynarodowej ochronie środowiska	134
5.3. Rola organizacji pozarządowych w międzynarodowej ochronie środowiska	143
6. Sposoby międzynarodowego zarządzania ochroną środowiska	150
6.1. Rola <i>global governance</i> w międzynarodowej ochronie środowiska i kształtowaniu globalnego ładu zrównoważonego.....	150
6.2. Instrumenty międzynarodowej polityki ochrony środowiska.....	155
6.3. Sposoby finansowania międzynarodowej ochrony środowiska	160
7. Polityka ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju jako obszar polityki unijnej	164
7.1. Zakres, cele i fazy rozwoju unijnej polityki ekologicznej.....	164
7.2. Europejskie środowiskowe programy działania	167
7.3. Podstawy prawno-instytucjonalne i instytucje unijnej polityki ekologicznej.....	171
7.4. Zasady, metody i instrumenty realizacji unijnej polityki środowiskowej.....	183
8. Międzynarodowa ochrona środowiska a globalne procesy gospodarcze	187
8.1. Struktura eksportu i importu a stan środowiska przyrodniczego w poszczególnych krajach i regionach.....	189
8.2. Wpływ międzynarodowych porozumień handlowych na środowisko i międzynarodowych porozumień środowiskowych na handel	197
8.3. Liberalizacja handlu światowego a ochrona środowiska i rozwój zrównoważony w skali globalnej.....	206
8.4. Perspektywy globalnego ładu zrównoważonego	209

9. Globalne bariery w międzynarodowej ochronie środowiska	220
9.1. Pojęcie barier w międzynarodowej ochronie środowiska	220
9.2. Problemy społeczno-ekonomiczne i ekologiczne współczesnego świata w świetle Milenijnych Celów Rozwoju	224
9.3. Międzynarodowe wyzwania w rozwiązywaniu globalnych problemów ekologicznych.....	229
Zakończenie	231
Bibliografia.....	233
Wybrane akty prawne.....	237
Spis rysunków.....	239
Spis tabel	241

Wprowadzenie

Ekosystemy tworzące nasze środowisko przyrodnicze są układami niezwykle złożonymi oraz dynamicznymi. W ich ramach i pomiędzy nimi przebiegają te wszystkie procesy, które warunkują istnienie i funkcjonowanie żywych organizmów, w tym również człowieka. Ludzkość wraz ze swą cywilizacją rozpowszechniła się na całym ziemskim globie, opanowując wszystkie ekosystemy. Związana z tą ekspansją antropopresja ukazała poprzez swoje skutki potrzebę ochrony środowiska przyrodniczego w skali planety. Podziały polityczne i administracyjne, zróżnicowane i często rozbieżne interesy, a także odmienności kulturowo-światopoglądowe oraz aksjologiczne wciąż utrudniają znajdowanie wspólnych, międzynarodowych rozwiązań.

Niniejszy podręcznik poświęcony jest międzynarodowej ochronie środowiska przyrodniczego. Jego głównym celem jest zwrócenie uwagi czytelnika na rosnącą potrzebę rozwoju ochrony w tej właśnie skali oraz na jej sposoby i formy. Jej determinantami są między innymi:

- 1) pogłębianie się globalnych problemów środowiskowych,
- 2) narastająca gospodarcza i pozaekonomiczna antropopresja, wyrażana rosnącą depozycją zanieczyszczeń i eksploatacją odnawialnych i nieodnawialnych zasobów środowiska przyrodniczego,
- 3) konieczność znalezienia coraz sprawniejszych (skuteczniejszych i efektywniejszych) sposobów realizacji idei (strategii) zrównoważonego i trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego.

Podobnie jak każdy podręcznik, również nasza książka zakłada dostarczenie nowej wiedzy i wprowadzenie pewnego uporządkowania. W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat obserwujemy gwałtowny rozwój nauk zajmujących się zjawiskami powstającymi na styku człowieka wraz z jego gospodarką oraz środowiska przyrodniczego. Rozszerza się przedmiot istniejących dyscyplin (ekonomii, socjologii, ekologii czy nauk technicznych oraz prawnych) i powstają nowe, na przykład międzynarodowa ochrona środowiska czy ekonomia rozwoju zrównoważonego.

Podręcznik skierowany jest do wszystkich czytelników, którzy spotykają się z problemami ochrony środowiska przyrodniczego w skali międzynarodowej, od

poziomu przygranicznego (czy transgranicznego) aż po wymiar kontynentalny czy wręcz globalny. Mogą z niego korzystać studenci, nauczyciele, a także przedstawiciele praktyki gospodarczej czy członkowie organizacji ekologicznych.

Międzynarodowa ochrona środowiska wykorzystuje w znacznej mierze wiedzę i dorobek praktyczny ludzkości w zakresie współczesnej globalizacji, jej przyczyn, przebiegu procesów i skutków. Zagadnienia te, obok procesów integracji, należą do najczęściej przewijających się w treści. Międzynarodowa ochrona środowiska jest relatywnie nowym elementem wielu dyscyplin nauki i stosuje wypracowane w ich ramach metody oraz techniki badawcze. Podejmuje również wyzwania, które są zupełnie nowe, a zatem wymagają wypracowania nowych podejść poznawczych. Czyni to międzynarodową ochronę środowiska interesującym teoriopoznawczym i metodologicznym problemem intelektualnym.

Podręcznik składa się z dziewięciu rozdziałów. W rozdziale I – *Wprowadzenie do problematyki ochrony środowiska i gospodarowania jego zasobami* – omówiono rolę środowiska przyrodniczego w procesach społeczno-gospodarczych, a zwłaszcza sposoby rozumienia uwarunkowań zasobowych i zanieczyszczeń jako naturalnej konsekwencji procesów gospodarowania. Przedstawiono także problem ochrony środowiska przyrodniczego jako przedmiot badań różnych dyscyplin nauki. Tego typu osadzenie („fizykalizacja”) zjawisk i procesów gospodarczych w rzeczywistym, materialno-energetyczno-informacyjnym, pięciowymiarowym świecie wydaje się w XXI stuleciu koniecznością.

W rozdziale II – *Proces globalizacji gospodarki światowej* – przedstawiono istotę i przyczyny współczesnego procesu globalizacji i zidentyfikowano główne globalne problemy ekologiczne. W rozdziale zaprezentowano również znaczenie globalizacji jako procesu kształtującego zagrożenia ekologiczne na planecie Ziemia. Ponieważ literatura dotycząca współczesnych procesów globalizacji jest bardzo bogata, może być odniesieniem do syntetycznego ujęcia w rozdziale drugim.

W rozdziale III – *Pojęcie, zakres i uwarunkowania międzynarodowej ochrony środowiska* – omówiono pojęcie i istotę, a także zakres i formy międzynarodowej ochrony środowiska. Przedstawiono także uwarunkowania decydujące o międzynarodowej ochronie środowiska przyrodniczego. Tego typu dyskusje pojęciowe są niezbędne w każdym akademickim podręczniku.

W rozdziale IV – *Sposoby rozwiązywania międzynarodowych i globalnych problemów ekologicznych* – przedstawiono podstawowe formy rozwiązywania problemów środowiskowych, oparte na współpracy bilateralnej, multilateralnej oraz na konwencjach i protokołach międzynarodowych.

W rozdziale V – *Rola organizacji międzynarodowych w polityce ochrony środowiska* – omówiono znaczenie organizacji międzynarodowych w ochronie śro-

dowiska przyrodniczego i racjonalizacji korzystania z jego zasobów. Prezentacja obejmuje Organizację Narodów Zjednoczonych, organizacje i instytucje publiczne oraz wybrane międzynarodowe organizacje pozarządowe.

W rozdziale VI – *Międzynarodowe zarządzanie ochroną środowiska* – przedstawiono ideę i znaczenie *global governance* w międzynarodowej ochronie środowiska i kształtowaniu globalnego ładu zrównoważonego. Omówiono także instrumenty międzynarodowej polityki ochrony środowiska i sposoby jej finansowania.

Rozdział VII – *Polityka ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju jako obszar unijnej polityki ekologicznej* – zawiera prezentację zakresu, celów i faz rozwoju unijnej polityki ekologicznej. Przedstawiono w nim charakterystykę środowiskowych programów działania realizowanych w ramach polityki ekologicznej Unii Europejskiej. Ważnym elementem każdej współczesnej polityki ekologicznej są jej podstawy prawne oraz realizujące ją instytucje. W wymiarze implementacyjnym nie bez znaczenia są również zasady, metody i instrumenty unijnej polityki ekologicznej.

Rozdział VIII – *Międzynarodowa ochrona środowiska a globalne procesy gospodarcze* – zawiera natomiast prezentację podstawowych relacji pomiędzy strukturą eksportu i importu a stanem środowiska przyrodniczego w poszczególnych krajach i regionach. Opisuje również wzajemne relacje pomiędzy międzynarodowymi porozumieniami handlowymi (gospodarczymi) a środowiskiem przyrodniczym i pomiędzy porozumieniami ekologicznymi a stanem wymiany międzynarodowej. W rozdziale tym omówiono wpływ liberalizacji wymiany na stan środowiska przyrodniczego i możliwości wprowadzenia zrównoważonego ładu w gospodarce światowej. To niezwykle istotne aspekty międzynarodowej ochrony środowiska i wykorzystania zasobów przyrodniczych (kapitału naturalnego).

W rozdziale IX – *Globalne bariery w międzynarodowej ochronie środowiska* – przedstawiono pojęcie tego typu barier, problemy społeczno-ekonomiczne i ekologiczne współczesnego świata w świetle Celów Milenijnych¹ oraz dokonano identyfikacji międzynarodowych wyzwań w rozwiązywaniu problemów ekologicznych.

Międzynarodowa ochrona środowiska jest jednym z ważniejszych wyzwań współczesnej cywilizacji. Sprostanie mu wymaga stworzenia systemu *global governance*, który jest aktualnie skutecznym sposobem podejmowania i rozwiązywania ekologicznych problemów na planecie. Zróżnicowane interesy i uwarunko-

---

¹ Milenijne Cele Rozwoju stanowią zestaw zadań stojących przed cywilizacją. Zostały one przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 2000 roku, a zrealizowane powinny zostać w okresie 2015-2020.

wania bardzo komplikują sytuację globalną, a to będzie utrudniać rozwiązywanie jakichkolwiek problemów środowiskowych. Rozwój wiedzy w dziedzinie międzynarodowej ochrony środowiska pozwala nie tylko problemy takie identyfikować, ale również znajdować ich rozwiązanie zgodnie ze strategią zrównoważonego i trwałego rozwoju. Takie przesłanie znajduje się u podstaw niniejszej pracy.

Autorzy wyrażają podziękowanie prof. dr hab. Kazimierzowi Górcze i prof. dr hab. Eugeniuszowi Kośmickiemu za cenne uwagi zamieszczone w recenzjach. Niedociągnięcia obciążają wyłącznie nas samych.

Agnieszka Becla, Stanisław Czaja, Tomasz Poskrobko